

Вікторія Вдовиченко

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК АТЛАНТИЗМУ ТА ЄВРОПЕЇЗМУ У ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ ІТАЛІЇ (1992–2001 рр.)

У даній статті висвітлено діалектику взаємозв'язку атлантизму та європеїзму як пріоритетних засад зовнішньої політики Італії. Показано особливості формування та реалізації італійських національних інтересів на міжнародній арені в умовах європейської інтеграції та глобалізації.

Ключові слова: *Італія, ЄС, НАТО, європеїзм, атлантизм, зовнішня політика, європейська інтеграція*

Визначаючи свою зовнішню політику, перед європейськими країнами неминуче постає питання детермінації свого ставлення до стратегічних напрямів політики міжнародних відносин, що поступово формувалися протягом усього ХХ ст. — європеїзму та атлантизму.

Актуальність даної статті полягає у спробі оцінки значення та ролі принципів європеїзму та атлантизму, у формуванні зовнішньополітичних пріоритетів Італійської Республіки і співвідношення обох принципів у її зовнішній політиці.

Мета статті — дослідження процесів, які вплинули на визначення місця та ролі європеїзму та атлантизму у зовнішній політиці Італійської Республіки постбіполярного періоду.

Головними завданнями цієї статті є: 1) аналіз впливу атлантизму й європеїзму на формування зовнішньополітичних пріоритетів Італійської Республіки; 2) дослідження взаємозв'язку цих стратегічних напрямків із відносинами Італії з країнами Європи та США.

Хронологічні рамки даної статті охоплюють період з 1992 по 2001 рік. Вибір даних хронологічних рамок пояснюється величезним значенням аналізованого періоду в міжнародних відносинах — крахом біполярної системи — і, як наслідок — вибором Італії нового зовнішньополітичного орієнтуру. Нижня хронологічна межа датується 1992 роком, коли відбувалися дискусії щодо Маастрихтського договору, де Італійська Республіка брала активну участь. Верхня хронологічна межа визначена вереснем 2001 року, оскільки після теракту 11 вересня 2001 року у світі змінилося поняття національної та світової безпеки.

Історія європейської та атлантичної ідеї протягом тривалого часу привертала до себе увагу багатьох дослідників з різних країн. Ці вектори зовнішньої політики досліджувалися і продовжують цікавити не тільки професійних істориків, а й політиків, дипломатів та громадських діячів.

Вивчення робіт українських, російських та інших зарубіжних вчених продемонструвало недостатність розробки цієї теми вітчизняною історіографією і важливість об'єктивного, наукового осмислення причин інтеграційного процесу в Європі та ролі Італії в ньому.

Фундаментальні праці із загальних питань європейської інтеграції включають працю В. Копійки та Т. Шинкаренка «Європейський Союз: заснування і етапи становлення», в якій викладено історію розвитку ідей європейської інтеграції, етапи об'єднання європейських країн та аналіз відносин України з ЄС¹. Заслужують уваги монографії В. Крушинського «Британська Європа чи європейська Британія. Великобританія в європейських інтеграційних процесах»², В. Посельського «Європейський Союз: інституційні основи європейської інтеграції»³.

З українських дослідників проблеми європеїзму та атлантизму у міжнародних відносинах досліджували І. Погорська⁴, Т. Кандуба⁵, М. Мирнова⁶, О. Неприцький⁷, О. Лозовицький⁸, М. Стрежньова⁹, А. Кузьменко¹⁰, Л. Халецька¹¹ та ін.

Різні аспекти зовнішньої політики Італії розглянуті у працях українських науковців, а саме: С. Віднянського¹², О. Кукотенка¹³, Р. Калитчака¹⁴, Є. Перепелиці¹⁵, В. Саблука¹⁶. Особливу увагу під час написання статті привернули роботи російських італіаністів А. Дугіна¹⁷, А. Протопопова¹⁸, Н. Арбатової¹⁹ та В. Гантмана²⁰, монографія «США і Європа: перспективи стосунків на рубежі століть»²¹ з проблем специфіки зовнішньої політики Італії у виборі курсів європеїзму чи атлантизму.

Н. Арбатова у своїй монографії «Зовнішня політика Італії»²² в міжнародних відносинах виділяє термін «європеїзм». Так, на думку вченої, італійське політичне керівництво з самого початку робило ставку на перетворення Організації Європейського Економічного Співробітництва в політичний союз західноєвропейських країн. Однак, переконавшись, що процес європейського будівництва вимагає більшого часу, ніж передбачалося, Італія переорієнтувалася на НАТО.

Концепцією пан'європеїзму та його співвідношенням із європейською ідентичністю займається В. Троян²³. Дослідженню атлантизму присвячені роботи К. Коукера²⁴ та Р. Кейгена²⁵.

У нашій статті керуватимемось визначенням О. Крочі, що європеїзмом називається процес підтримки Італією курсу європейської інтеграції, а атлантизмом — підтримки Атлантичного Альянсу²⁶.

Дехто з науковців (Арбатова, Уткін²⁷) у цьому контексті вказують на синонімічний термін — європейський вектор зовнішньої політики країни, яким, зазвичай, називають прагнення європейських країн до тісної взаємодії та здійснення спільної політики в рамках інтеграційних процесів. В такому випадку, курс, спрямований на підтримку стратегічних союз-

ницьких відносин зі Сполученими Штатами, можна характеризувати як атлантичний вектор.

Питаннями зовнішньої політики Італії займалися такі відомі італійські науковці, як Є. Брігі²⁸, Дж. Бонвінчіні²⁹, О. Крочі³⁰, С. Романо³¹, К.М. Санторо³² та ін. Вони неоднозначно характеризують позицію Італії на зовнішній арені, коли внутрішня ситуація в країні на початку 90-х впливала на прийняття зовнішньополітичних рішень³³. У цьому зв'язку, італійські науковці визначають політику Італії як «маятникову», якій, з одного боку, притаманна постійність, що виявляється у зовнішньополітичному курсі по відношенню до деяких своїх союзників а також до євроінтеграційного курсу, а з іншого — постійна змінність³⁴. Це виявляється у постійній зміні правлячих партій (правоцентристи, лівоцентристи), що, ніби за порухом маятника, змінюють один одного і, відповідно, зовнішньополітичні пріоритети Італії³⁵.

У дослідженнях деяких італійських науковців охарактеризовано значення політичних партій, що у своїх маніфестах вирішують роль та місце Італії в Європі³⁶ та здійснено історичний екскурс, де порівнюються два останні десятиліття правління право- та лівоцентристів³⁷.

Багато праць італійських науковців присвячено ролі Сполучених Штатів у зовнішній політиці Італії та їх відносинам. Зокрема, О. Крочі, навіть, вводить термін «американізація» зовнішньої політики Італії, вказуючи на вагомість та історичні передумови такого впливу Сполучених Штатів на Італійську Республіку³⁸.

Отже, більшість дослідників схилиються до думки, що європеїзм та атлантизм є протилежними концепціями, хоча вони обидві присутні в зовнішній політиці Італійської Республіки вищезазначеного періоду, при цьому ступінь їх пріоритетності залежить від політичної ситуації в країні.

Традиційно зовнішня політика цієї країни знаходилася між цими двома вісями. Таке позиціонування П. Гуеррієрі та Ст. Сільвестрі називають «*acquis*» італійської зовнішньої політики, що отримало широке коло прихильників у політичному середовищі Італії³⁹.

Терміни «атлантизм» та «європеїзм» визначають передусім відношення європейських еліт до США та характеризуються домінуванням різних точок зору на шляху розвитку Європи. Атлантизм передбачає не тільки збереження американської присутності в економіці європейських країн (іще під час успішного здійснення плану Маршалла), а й визнання лідерства США у всіх сферах життєдіяльності. Європеїзму, заснованому на пріоритетності європейської ідентичності, загальної культури та традицій європейських народів, притаманне прагнення самовизначення європейських держав, надання їх економічному та політичному життю пріоритетних цілей.

Мета європеїзму, як уособлення політичної єдності держав Європи, полягає у прагненні зробити Європу «великим» актором міжнародної політики з певною автономією, набутою у ході інтеграційних процесів Європи, а атлантизм, відповідно, бере за основу американський світовий порядок підпорядкування цієї європейської автономії атлантичній політиці Сполучених Штатів^{40 41}.

Таким чином, європеїзм та атлантизм мають спільну мету підпорядкування світопорядку, але, водночас, у них різнонаправлені вектори. Більшість країн Європейського Союзу у своїй зовнішній політиці керуються обома векторами. Італія у цьому контексті не є виключенням.

О. Чубарян зазначає, що «європейська ідея» чи «ідея Європи» — це відношення до Європи як до визначеної спільноти з притаманною їй специфікою, дослідження її в контексті внутрішньої єдності та відмінностей від інших об'єднань та частин світу⁴². Він розглядає європеїзм як політичну течію і як об'єктивну реальність, відзначаючи його багатогранність, що є постійним полем взаємодії, а іноді, й зіткнення консервативних, ліберальних, радикальних ідей та світоглядів.

Європейський Союз, що став втіленням «ідеї Європи», створив умови для успішного розвитку країн Європи, забезпечив стабільність її економіки, політичних та соціальних систем. В рамках Євросоюзу був знайдений синтез, що дозволив об'єднати тенденції до прагнення зберегти своєрідність та самобутність європейських країн та народів.

Якщо вважати сутністю поняття «європеїзм» відношення до Європи та її сприйняття як окремої спільноти, відмінної від інших континентів, то, ймовірно, необхідно виокремити ще й термін «італійський європеїзм», що означає таке ж відношення і сприйняття Італією Європи та її місце в ній.

Використання цього терміну обумовлює низку питань щодо його правомірності та змісту. Історично склалося, що ще з середніх віків існувало поняття «європейський простір» — географічний, антропологічний, політичний, що включав внутрішню структуру, соціальні проблеми, геополітику, питання етнічності та національності, цивілізаційні та культурно-історичні чинники.

Італія завжди позиціонувала себе як частина Європи, маючи спільне історичне майбутнє. Крім того, вона стала засновницею Європейських співтовариств, а в подальшому — Європейського Союзу.

Про традиційність «курсу на Європу» говорить і Дж. Наполітано, визнаючи, що «італійський європеїзм» реалізувався як синергія громадського руху курсом на об'єднану Європу, а також політичних дій уряду Італії⁴³.

Не менш важливий напрям італійської зовнішньої політики — атлантизм. Прибічники цього вектору зовнішньої політики Італії вважають,

що одним з головних завдань європейських урядів є збереження американської присутності в Європі⁴⁴. Погіршення трансатлантичних відносин не тільки загрожує єдності в НАТО, а й в довгостроковій перспективі може зруйнувати перевірене часом партнерство Італії та США.

Не зважаючи на поразку у Другій світовій війні, Італія була однією із засновниць Атлантичного Альянсу. Цілком очевидно, що італійська влада цінує Альянс не тільки за його військову мету заснування, а й за те, що ця інституція забезпечує зв'язок європейських країн зі Сполученими Штатами, який історично був надзвичайно важливим для внутрішньої політичної стабільності Італії. Саме такий тісний взаємозв'язок між атлантизмом та внутрішньою ситуацією в країні робить ці взаємовідносини своєрідними і такими, що відрізняли їх від інших країн⁴⁵.

Нагадаємо, що курс на європеїзацію був взятий ще після Другої світової війни, коли Італія його обрала щоб подолати політичні та філософські розбіжності інтересів під час повоєнної розбудови Італійської держави⁴⁶. В цілому, повоєнні роки для Європи також позначилися гегемонічним впливом Сполучених Штатів Америки на країни Західної Європи й Італія тут не стала винятком, адже перебувала в економічному занепаді та гостро потребувала модернізації. До того ж було зрозуміло, на думку Р. Проді, що лише США могли надати Італії фінансову підтримку для розбудови країни і гарантувати її безпеку⁴⁷.

Американські науковці, характеризуючи зовнішню політику Італії того періоду, прийшли до висновку, що через відсутність скоординованої співпраці міністерств та відомств, зовнішньополітичні пріоритети були зведені до мінімуму та були імplementовані в майбутньому за допомогою багатосторонніх інституцій, таких як європейські співтовариства або НАТО⁴⁸.

Вся зовнішньополітична діяльність італійського уряду в той час була спрямована на забезпечення зовнішньої міжнародної підтримки. Саме тому, зусилля італійського уряду співпадали із зусиллями уряду США, оскільки інтереси обох сторін повністю збігалися.

У цьому зв'язку, необхідно зазначити, що італійські лідери періоду ранньої холодної війни почали пропагувати «*politica di presenza*» («політика присутності»)⁴⁹, яка означала намагання італійців бути присутніми на усіх самітах та міжнародних конференціях, що не підкріплювалося жодною вагомою ініціативою країни. Італійські лідери сподівалися, що престиж заходів вплине на могутність та престиж країни. Через «політику присутності» Італія сподівалася завоювати не просто прихильність США, а встановити відносини тісного співробітництва. Така позиція дозволила б Італії політично впливати на інші європейські країни.

Тому, в свою чергу, для Сполучених Штатів Америки Італія була ключовою країною для протидії комуністичній загрози в Західній Європі.

На це рішення вплинув і той факт, що численні італійські політичні мігранти в США сприяли посиленню зв'язків між італійськими лідерами та американською адміністрацією.

Першочерговість атлантичного вектору бере свій початок у повоєнний період, коли обмежена кількість керівників, а саме: прем'єр міністр А. Де Гаспері, міністр закордонних справ К. Сфорца, ключові дипломати: заступник міністра закордонних справ В. Дзоппі, послы А. Таркіані, П. Кватроні, М. Брозіо та Т.Г. Скотті взяли курс на відновлення італійської зовнішньої політики. Їх головною метою було підняття значення місця і ролі Італії як в країнах Європи, так і Середземномор'я.

Європейський напрямок у зовнішній політиці Італійської Республіки отримав новий імпульс на початку 80-х років ХХ ст. Цей період характеризується кардинальними змінами у відносинах Схід-Захід, що були викликані епохою перебудови Горбачова. І тому, наслідуючи Францію та Німеччину, що взяли на себе керівну роль в Європі, Італія повинна була адаптувати свою політику до нових стандартів.

Із закінченням епохи біполярності пов'язані вагомні зміни в міжнародних відносинах, що, в свою чергу, сприяло розвитку європейської інтеграції та кризи атлантизму, який втратив початковий зміст свого існування.

Всередині 80-х років європейські політики зіткнулися з ситуацією, коли, з одного боку, виключно економічна інтеграція була завершена, а з іншого, ступінь політичної єдності не відповідав новим викликам, що виникали в умовах розпаду Радянського Союзу і завершення холодної війни. Саме тому, скептичне відношення до європейської інтеграції було на той період домінуючим. Возз'єднання Німеччини свідчило про народження нової сили, що здатна претендувати на лідерську позицію на континенті, а розпад СРСР та швидкі перетворення країн його колишніх сателітів розмивали непорушні кордони самої об'єднаної Європи.

Кінець 80-х — поч. 90-х приніс зміни й у політичне середовище Італії. Зокрема, одним з його проявів був рух «Mani Pulite» («Чисті руки»), який певним чином здійснював заміну тогочасних політиків на представників нових політичних класів. Таким чином, італійська політична система у квітні 1992 року на виборах показала свою докорінну відмінність від тієї, що існувала у період «холодної війни», представивши нових політичних лідерів.

В момент, коли питання надання конституційних повноважень Європейському Парламенту стало на референдумі в червні 1989 року під час проведення загальноєвропейських виборів, італійські громадяни підтримали цю ініціативу 88,1% голосів. Одна з причин такого високого відсотку криється у підтримці усіма італійськими партіями європейської

інтеграції, що забезпечила найвищу участь Італії у виборах до Європейського Парламенту.

За нового внутрішнього та міжнародного контексту, Італія на певний час ізолювала себе від процесу європейської інтеграції та політики Атлантичного Альянсу. Це було спричинено внутрішньополітичними змінами та економічними труднощами на початку 90-х. Урядовці та політики Італії зосередилися більше на внутрішньому становищі держави, аніж на її зовнішньополітичних пріоритетах. Внесення революційних змін у розвиток процесу європейської інтеграції та Атлантичного Альянсу не стояло на порядку денному італійської громадськості.

Проте, на зовнішньополітичній арені Італія продовжувала стояти на засадах інтеграції, часто поступаючись національними інтересами заради створення розширеної Спільноти. Крім того, італійські урядовці пропагували засади єдності та взаємодії. Зокрема, ідея створення Європейського інвестиційного банку була пропагована італійськими політиками. Більше того, Італія стояла на засадах вільного пересування робітників в межах Спільноти.

Тому Італія вітала та підтримувала інтеграційні процеси і адвокувала внутрішню демократію Спільноти на благо створення наднаціональних інституцій.

У цілому ж, під час переговорів щодо Договору ЄС, італійські представники суттєво підтримували розвиток політичного та монетарного союзу. В політичному союзі італійський уряд підтримав розширення повноважень європейського парламенту, більш екстенсивне використання кваліфікованої більшості голосів (відтоді відбувся перехід від одностайності голосів до кваліфікованої більшості в деяких сферах) та зростання компетенції ЄС відносно нових політичних сфер. Однак, щодо питань безпеки, італійський уряд, так само, як і британський, проявляв меншу зацікавленість щодо розвитку структури Європейської безпеки, яка розглядалася дещо як потенційна загроза ролі НАТО⁵⁰.

Саме за такої ситуації був підписаний Маастрихтський договір, що ставив своєю головною метою закріплення досягнутих результатів європейської інтеграції та визначення її нових орієнтирів. Крім того, його не менш важливим завданням було більш чітко окреслення формату європейського проекту за допомогою таких визначальних ознак — як створення єдиної європейської валюти та принципу єдиного загальноєвропейського громадянства.

7 лютого 1992 року Італія приєдналася до Маастрихтського договору, який став початком нового етапу розвитку європейської інтеграції. Європейське співтовариство отримало нову назву — Європейський Союз, що на практиці означало перелом у відносинах між країнами-членами

новоствореного об'єднання і перехід від координації дій національних урядів до вироблення загальної політики⁵¹.

Якісно новий етап інтеграції співпав з дискусіями з цього приводу європейських шкіл щодо пріоритетності поглиблення (французька), розширення (британська) або паралельність обох процесів (німецька). Італія підтримала останню, що, як компроміс двох кардинальних точок зору, стала пріоритетною в ЄС.

З питань розширення ЄС в Італії склався політичний консенсус, який базувався на підтримці більшості політичних партій, груп тиску та академічного товариства⁵². Вирішальним у цьому контексті для Італії був висновок Комісії про ступінь підготовки майбутніх членів ЄС. Італійські політики виявляли надзвичайну обережність в оцінці конкретних сценаріїв прийняття нових членів, вважаючи, що для цього їм необхідно мати більш детальну інформацію щодо відповідності країни-кандидата критеріям.

Варто зазначити, що обговорення проблем, пов'язаних з європейською інтеграцією здійснювалося в рамках біполярного протистояння італійських політичних коаліцій. Лівоцентристська коаліція, що об'єднала наступників основних партій старої системи, зробила ставку на традиції європеїзму, тоді як позиції правоцентристів характеризувались, певною мірою, євроскептицизмом з питань, що стосувались впливу Євросоюзу на економіку Італії, підкреслюючи при цьому «особливість» відносин зі Сполученими Штатами і рівнозначність європейського та атлантичного вектору.

Крах італійської партійної системи, поглиблений невизначеностями і сумнівами щодо ролі Італії в новій європейській системі, створеній Маастрихтським договором, сприяв появі нових політичних суб'єктів та нового балансу в країні. Період з 1992 по 1996 рр. характеризувався серією слабких урядів і це не дивно, що основною метою урядів М. Д'Амато, К. Чампі і Л. Діні було відновлення італійської економічної та фінансової системи, яка була підірвана як валютною кризою у 1992 році, так і політичною невизначеністю щодо політичної системи країни.

У зв'язку з цим відданість Італії європейській інтеграції була життєво важливим фактором, так як майбутнє країни було тісно пов'язане з ЄС та його розвитком. Тому не дивно, що і К. Чампі, і Л. Діні сприймалися в Брюсселі як політики з сильними європейськими мандатами, а К. Чампі став особливо відомим прихильником інтеграції в Європі.

Беручи до уваги той факт, що внутрішній баланс Італійської Республіки був нестабільним, найбільш яскравим нововведенням політичного та економічного життя стала поява нової політичної сили «Форца Італія» та її лідера — медіа-магната Сільвіо Берлусконі⁵³. Створення першого уряду С. Берлусконі оцінювалось з певним занепокоєнням у

Брюсселі та ще в декількох європейських столицях не лише за характер та цілі членів коаліції, а й за дуже слабку схильність до євроінтеграції. Це має деяке відношення до того, що С. Берлусконі призначив міністром закордонних справ А. Мартіно, який був заклятим скептиком ЄС і прихильником позиції Маргарет Тетчер щодо євроінтеграції.

Протягом шести місяців правління першого уряду правоцентристів, в період між 1994 та 1995 рр., зовнішня політика Італії характеризується асертивністю і починає впливати на баланс між Європою та США.

Міністр закордонних справ А. Мартіно в Європі виступає на підтримку кваліфікованого інтеграціонізму і критикує логіку появи Європейського валютного союзу, який не відповідає його ліберальним економічним переконанням. Проте уряд С. Берлусконі був при владі протягом короткого періоду і через його відставку більшість європейських учасників висловили думку, що його політична кар'єра вже досягла свого кінця.

Італійська Республіка разом з іншими країнами-членами ЄС активно брала участь у підготовці Амстердамського та Ніццького договорів, які були направлені на комплексне реформування структури та функцій Європейського Союзу. Період реформування ЄС співпадає з перемогою на виборах лівоцентристської коаліції Романо Проді в 1996 році. Схильність до ідеалів євроінтеграції була найважливішим об'єднуючим фактором в лівоцентристській коаліції, що складалась із колишніх лівих християнських демократів, комуністів та лібералів.

Головною метою та досягненням уряду Р.Проді було приєднання Італії до Європейського валютного союзу, а також подальші заходи щодо лібералізації економіки.

Лівоцентристська коаліція змогла мобілізувати більшість італійської громадської думки за допомогою гасла «Італія повинна приєднатись до Європи». Цей період можна розглядати як кульмінацію італійської прихильності до Європи: європейський вибір став як міжнародним, так і внутрішнім питанням, а численна кількість італійців була переконана в тому, що Європа була зразком для Італії також в тому, що участь в процесі європейської інтеграції буде сприяти врегулюванню кризи.

У цьому контексті, необхідно визначити 1996 рік як такий, коли уряд Р.Проді зосередив свою політику на проєвропейських позиціях, наголошуючи на тому, що саме вона відіграє вирішальну роль у вступі Італії до єврозони⁵⁴. Р.Проді й наступні прем'єр-міністри Італії Д'Алема та Дж.Амато також будуть прибічниками розвитку процесів європейської інтеграції та більш активної ролі Італії в цих процесах.

Водночас, необхідно зазначити, що проєвропейськість не означатиме антиатлантичних засад у зовнішній політиці Італії. Е.Оттоленгі зробив висновок, що Р.Проді «спробує зробити італійську зовнішню політику більш проєвропейською, визначаючи своїм пріоритетом спільну євро-

пейську зовнішню політику. Проте, я не вбачаю у цьому ознаки, що уряд стане менш проамериканським»⁵⁵.

Не дивно, що Р. Проді став президентом Європейської комісії (1999–2004) після кризи президентства Ж. Сантера. Таке призначення найбільш очевидно показує визнання внеску Італії в європейське будівництво та італійської прихильності до європейських ідеалів.

З метою модернізації структури та функцій окремих інституцій за допомогою Маастрихтського, Амстердамського та Ніццького договорів, країни-члени ЄС реформують правові засади цієї організації, а також систему прийняття рішень. Таким чином, Конституційний договір сприяв інституціоналізації воєнно-політичного виміру ЄС, вносячи корективи як до зовнішньої політики, так і до політики безпеки.

Робота над створенням Конституційного договору розпочалася після створення Європейською Радою в грудні 2001 року «Конвенту майбутнього Європи», до складу якого ввійшов один із засновників Конституції для Європи — Дж. Амато.

Для уряду Р. Проді саме вступ до Європейського валютного союзу у 1999 році, було одним з пріоритетів. Лівоцентристський уряд розгорнув діяльність у двох напрямках: зовнішньому та внутрішньому. На зовнішньополітичній арені щодо ЄС італійські урядовці доклали чимало зусиль, щоб підтвердити готовність вступу Італії до ЄВС, зокрема, продемонструвати відповідність критеріям (особливо, фіскальному критерію), а також розвиток внутрішнього макроекономічного регулювання.

На національному рівні більша частина змін стосувалася критеріїв, що сприяли змінам економічної політики, зокрема фіскальної та бюджетної, для відповідності Італії вступу до ЄВС.

2001 року правоцентристська коаліція С. Берлусконі повернулася до влади. Така подія призвела до проблемного періоду відносин між Італією й ЄС, та до змін у ставленні Італії до європейського будівництва. Офіційний Брюссель був занепокоєний поверненням С. Берлусконі і його заявами про необхідність посилення співпраці з Вашингтоном. Зважаючи на негативну реакцію високопосадовців ЄС, італійський прем'єр призначив міністром закордонних справ Ренато Руджеро, відомого та впливового дипломата, колишнього очільника Всесвітньої торговельної організації. Він був відомий своїми проєвропейськими настроями і, таким чином, С. Берлусконі сподівався завоювати прихильність Брюсселю. Але за декілька місяців Р. Руджеро подав у відставку через серйозні відмінності у поглядах з тогочасним прем'єр-міністром. Такий крок погіршив імідж Італії не тільки в Брюсселі, а й в інших європейських столицях. В Євросоюзі побоювалися, що офіційний Рим прагне блокувати процес розширення ЄС, а також здійснить остаточну зовнішньополітичну пере-

орієнтацію на Вашингтон. Останній, але не менш важливий проамериканський вибір С. Берлусконі здійснив, коли схвалив участь Італії в операції США в Іраку.

Характеризуючи правоцентристську коаліцію, необхідно зазначити й її певні дипломатичні успіхи в європейському контексті. Влада Італії робила все можливе, щоб відігравати вагомую роль у переговорах щодо конституційного договору. Проте, незважаючи на декларативні зусилля італійського уряду до готовності підписати нову угоду, це призвело до тривалих протиріч у внутрішній політичній боротьбі, яка негативно вплинула на позиції Італії в ЄС та сприяла слабкості зовнішньополітичної позиції Італії в Брюсселі. Тому, незважаючи на офіційні заяви С. Берлусконі, закордонні коментатори негативно розцінювали «європейський рекорд» його уряду.

Закінчення «холодної війни» сприяло тому, що італійське керівництво мало адаптуватися до нового співвідношення між європеїзмом й атлантизмом у своїй зовнішній політиці так само, як це відбувалося в інших країнах-членах ЄС та НАТО.

Створення Європейського Союзу з перспективною його подальшого перетворення у самостійний центр сили в міжнародних відносинах вимагало відповідних коректив у відносинах із США. Проте, кінець «холодної війни» змусив італійських зовнішньополітичних керівників задуматися над стратегією підходу до нового міжнародного середовища. Зміни міжнародної системи, зокрема, нестабільність на Балканах та Середньому Сході, означала потребу в новій стратегії у відносинах між Європою та США.

Атлантизм, як і європеїзм, проголошувався основним напрямком зовнішньої політики Італії і після закінчення біполярності, який кардинально змінив основи трансатлантичної солідарності. Одним з важливих завдань НАТО — це забезпечення присутності США в Європі, що на думку багатьох італійських атлантистів, залишається найбільш актуальним завданням⁵⁶. Крім того, наслідуючи свої геополітичні інтереси, для Італії завжди актуальними були відносини з США, які, відповідно, впливали на її безпеку в регіоні широкого Середземномор'я. Цей регіон на початку 90-х відносився до одного з найнеспокійніших, оскільки саме тут відбувалися збройні конфлікти та війни: громадянська війна в Алжирі, албанське повстання 1996 року, югославські війни, курдський сепаратизм. Саме тому, Італія вітала Стратегію НАТО 1999 року, яка мала на меті посилення ролі НАТО щодо врегулювання криз та відновлення миру та стабільності тільки в тих випадках, коли безрезультатними були превентивні заходи.

Водночас, стало неможливим змінити стратегію політики європейської інтеграції. ЄС — економічний гігант, що виріс з-під протекції НАТО,

потребував розширення свого впливу на політичну та безпекову сферу. Відповідно, на початку 90-х ЄС започаткував серію реформ для підготовки свого розширення на схід. Необхідно зазначити, що Маастрихтський договір створив підґрунтя для спільної зовнішньої та безпекової політики (СЗБП), а також для проекту оборонної політики. СЗБП була своєрідним компромісом між позиціями Франції, Німеччини та Великобританії. Так, під час дебатів, що передували підписанню Маастрихтського договору, Італія була однією з країн, яка наполягала на власній зовнішній та безпековій політиці, а також пропонувала злиття ЗЄС разом з ЄС. Функції ЗЄС, на думку італійських урядовців, мали не протирічити із закріпленими з Атлантичним Альянсом. Така позиція свого часу допомогла тісно об'єднати офіційний Рим з Лондоном⁵⁷.

Амстердамський договір 1997 року передбачав включення ЗЄС до СЗБП і надав державам-учасникам можливість здійснювати взаємне співробітництво у сфері озброєнь. Тобто, це давало поштовх розвитку багатостороннього співробітництва в оборонній сфері.

У липні 1998 року Італія разом з Францією, Німеччиною, Великобританією, Іспанією та Швецією підписали Договір про наміри з метою реструктуризації аерокосмічної та оборонної галузей, а у вересні того ж року Італія разом з Францією, Німеччиною та Великобританією заснували Об'єднане агентство військових поставок (OCCAR). Такі дії з боку союзників НАТО дають підстави, на думку А. Пенса, враховувати думку європейських країн та стати більш «європеїзованим» в оборонній галузі⁵⁸.

Сполученим Штатам та ЄС не вдається успішно співробітничати в багатьох напрямках. Необхідність подальшого поступального розвитку цього співробітництва звично не викликає внутрішньополітичних спорів в ЄС. Значно менш визначену картину можна спостерігати у вирішенні питань безпеки та оборони. Саме ці питання стають дискусійними у визначенні співвідношення Італії між європейським та атлантичними векторами. Причина цього в тому, що саме у воєнно-політичній галузі США не просто взаємодіють з Євросоюзом як із зовнішнім партнером, а безпосередньо присутні на континенті, — як один з вагомих інструментів констатування європейського простору безпеки. Особливість цього простору безпеки і його перспективи подальшого розвитку періодично стають предметом розбіжностей між політиками та дипломатами.

Одним з механізмів, що закріплює та інституціоналізує американську присутність в Європі, є НАТО. Із затвердженням у 1995 році «Нового трансатлантичного порядку денного» підтверджувалась згода сторін щодо принципу «неподільності трансатлантичної безпеки»⁵⁹.

Розпад біполярної системи змінив європейську, а відповідно й італійську, позицію у західному світі з питань колективної безпеки. Європа

виявилася неготовою до нових викликів у постбіполярний період (ісламський тероризм, розповсюдження ядерної зброї, розпад держав). З розпадом Радянського Союзу однією із загроз став ряд сусідніх регіональних криз, які могли б перерости у військові конфлікти та спричинити неконтрольовані міграційні потоки до країн Західної Європи⁶⁰.

Саме тому, європейські члени Північноатлантичного Альянсу, які знаходилися в його безпековому полі протягом періоду «холодної війни», після падіння Берлінської стіни були змушені переглянути свої підходи щодо питань безпеки в рамках Альянсу. Однією із змін, стало питання розробки Європейської політики безпеки та оборони, яка засвідчувала зміну безпекового середовища та потребу в нагальному дієвому підході до політики безпеки та оборони, а також відповідні шляхи та методи протидії новим викликам та загрозам Європи⁶¹.

На початку 90-х років, італійський політичний дискурс пережив певні трансформації як на міжнародному, так і на внутрішньому рівнях.

Специфікою італійського зовнішньополітичного курсу цього періоду було прагнення мати більший вплив як в міжнародному, такі регіональному контекстах.

У своїх регіональних пріоритетах активність Італії була направлена на підтримку або висунення ініціатив щодо розвитку регіональної інтеграції та співробітництва у регіоні Середземномор'я. Це пов'язано, в першу чергу, з географічними та геостратегічними чинниками, оскільки Італія розташована на перетині головних транспортних та торговельних шляхів, а її паливна та енергетична галузі цілком залежать від країн Південного Середземномор'я. Іще однією причиною активізації такої регіональної діяльності була безпека в регіоні, що стала вразливою завдяки появі нових загроз та викликів — присутність ісламського тероризму та нелегальна міграція з країн Середземномор'я.

У цьому зв'язку головною точкою дотику Італії та Сполучених Штатів стали середземноморські програми НАТО, в яких обидві країни брали активну участь⁶². Таке співробітництво давало переваги обом сторонам: США, виступаючи як гарант безпеки в регіоні, поширював свій вплив на країни Середземномор'я, а Італія, отримуючи політичні та економічні преференції від Штатів, була зацікавлена в стабільності та подальшій інтеграції Середземноморських країн.

Початком такого співробітництва у регіоні були стратегічні концепції, прийняті в Римі в 1991 році⁶³. Основними постулатами цих концепцій, що стосувалися, головним чином, Південного Середземномор'я, були розвиток діалогу та співробітництва, і підтримка колективної безпеки.

Наступним інструментом підтримки регіональної ініціативи для Італії було «Євросередземноморське партнерство», узгоджене під час Барселон-

ської конференції у листопаді 1995 року. «Барселонський процес» був своєрідним логічним продовженням інших середземноморських ініціатив Альянсу. Італійська Республіка була та залишається одним із найбільших прибічників Барселонської декларації, підписаної країнами-членами ЄС та державами південного берегу Середземного моря зі стратегічною метою відновлення зони миру та стабільності⁶⁴.

Проте, внутрішня політична структура країни залишилася майже без змін. Свою прихильність до проамериканського курсу італійський уряд не змінив, хоча, його вплив став не таким відчутним на внутрішню політику, а посилювався на зовнішню політику Італії. Зокрема, тоді, коли Франція на початку 90-х років намагалася підтримати проект для Європейської складової безпеки, італійський уряд чітко висловив свою позицію щодо необхідності включення цієї складової до атлантичного контексту.

Проатлантична орієнтація зовнішньополітичного курсу Італії з питань безпеки виявляється й у нейтральності позиції італійських військових на ранніх етапах зближення відносин франко-німецьких військ, а також під час створення Єврокорпусів⁶⁵.

Беручи до уваги географічне положення Італійської Республіки, можна сказати, що вона не є особливо захищеною перед новими загрозами періоду постбіполяризму. Італійській півострів є найближчою та найбільш привабливою точкою доступу до Європи для мігрантів, політичних біженців та ісламських радикалістів. Саме тому, на початку 90-х італійську зовнішню та безпекову політику можна охарактеризувати як таку, якій притаманний «новий активізм»⁶⁶. Цю зміну демонструють заяви тогочасного міністра оборони Італії С. Андо, що виправдовує рішення Італії взяти участь у місії ООН у Сомалі 1992–1993 рр.⁶⁷

Ініціативу створення нової політики безпеки висунули представники дипломатичного корпусу та військові. Вони першими заявили, що для гарантування власної безпеки у постбіполярний період, Італії необхідно брати активну участь у створенні нової міжнародної системи. Про це свідчить проактивний підхід італійського уряду до питань безпеки. З одного боку, Італія дедалі більше бажала брати участь у багатосторонніх операціях з підтримання миру в світі, зокрема у Сомалі, а також підтримувала процес реструктуризації механізмів планування та прийняття рішень для таких операцій, коли у Сомалі виникли труднощі виконання місії⁶⁸. З іншого боку, Італія не зволікала у прийнятті власних рішень щодо ініціатив. Так, наприклад, коли розгорнувся широкомасштабний фінансовий скандал в Албанії і державність було повалено, тисячі албанців перетнули Адріатичне море навесні 1997 р. в пошуках кращого життя. У відповідь на це італійський уряд ініціював формування «коаліції доброї волі», і зібрав військово-гуманітарну місію «Операція Альба», що була санкціонована постфактумом Радою Безпеки ООН⁶⁹.

На рівні зовнішньополітичних відносин із ЄС та беручи до уваги традиційні напрями європеїзму та атлантизму, Італійська Республіка підтримала розвиток Європейської політики оборони та безпеки як комплексарну на шляху до зміцнення НАТО, а не як його альтернативу. Цієї політичної лінії притримувалися як ліві, так і праві сили. У 1996 р. уряд Р. Проді відмовився підтримати французьку ініціативу віддати командування Об'єднаних Сил Південної Європи, що базувалися у м. Неаполі, французькому командному складу. Підкресленою політичною лінією італійського уряду було те, що він не вбачав користі від дій, які можуть послабити трансатлантичні зв'язки без того, щоб водночас запропонувати більш конкретні прибуткові ініціативи щодо оборони Європи⁷⁰.

Уряд Італії й надалі поєднував свої прагматичні цілі в НАТО, нерідко вступаючи у протиріччя, та слідкуючи за своєю зовнішньополітичною позицією в світі. Переслідування одночасно різних зовнішньополітичних цілей офіційного Риму нерідко призводило до його дипломатичної поразки або ж прийняття запізнених рішень у конфліктних ситуаціях. Першим серйозним випробуванням для Італії стала операція НАТО в Югославії у 1999 р. Не зважаючи на кардинальні розходження в італійському політичному суспільстві, Італія підтримала акцію бомбардування цієї країни, долучившись до США, Німеччини, Великобританії та Франції. Італія взяла участь в усіх миротворчих операціях НАТО на Балканах⁷¹.

З початком конфлікту в Косово, Італія, яка намагалася призупинити нескінченний потік біженців, іноді, військово-поліцейськими заходами, схилилася підтримати косовських албанців. Італійські ЗМІ акцентували увагу громадськості на «відповідальності СФРЮ за відсутність компромісу» і на діях югославської поліції більше, аніж на терористичних акціях албанських сепаратистів з «Визвольної армії Косово»⁷².

Разом з іншими західноєвропейськими країнами — членами Контактної групи, Італія підтримала прийняте під натиском США рішення про використання військової сили проти СФРЮ з метою тиску та впливу на сербську сторону. Проте, зацікавленість у якнайшвидшому мирному врегулюванні конфлікту та прагнення зберегти єдність дій з іншими членами Контактної групи сприяли формуванню більш збалансованого підходу Італії до вирішення проблеми Косово. Лівоцентристський уряд М. Д'Алема, що прийшов до влади у 1998 р. на зміну Р. Проді, спочатку намагався уникати заяв, що зобов'язували б Італію надавати бази на території Італії для авіації НАТО у випадку атак на СФРЮ. В італійських ЗМІ розгорнулася кампанія, що звинувачувала США в озброєнні бойовиків ОАК за рахунок коштів не лише американців чи німців, а й діючих в Італії мафіозних структур албанських емігрантів, отримуючи їх, зокрема, шляхом торгівлі наркотиками⁷³.

Усвідомлюючи обмеженість своїх можливостей істотно вплинути на перебіг подій та прагнучи зберегти взаємодію з партнерами Контактної групи — з США та країнами ЄС, Італія наполегливо намагається віднайти оптимальний підхід до розв'язання косовської проблеми через пошуки рішень, що могли б примирити різні, а часом й зовсім протилежні інтереси ворогуючих сторін⁷⁴.

Косовська криза 1999 р. сприяла зміцненню зовнішньополітичних позицій Італії. Її активна позиція щодо організації допомоги косовським біженцям Албанії, підключення власних ВПС з середини квітня 1999 року до бомбардування призвели після закінчення операції до того, що Італію символічно було включено до переліку найбільш значущих учасників врегулювання конфлікту. Таким чином, Італія поруч з четвіркою найбільших союзників НАТО отримала свій власний сектор відповідальності в післявоєнному Косово і почала розглядатися як один з неформальних гарантів мирного процесу⁷⁵.

Надзвичайно важливим для італійської зовнішньої політики була позиція Ватикану щодо югославської кризи. Папа Іоанн Павло II відкрито виступив на користь політичного вирішення косовської проблеми і закликав США і НАТО припинити бомбардування СФРЮ⁷⁶.

Після Косово змінилася й сама зовнішньополітична ідеологія Італії. Зокрема, була висунута концепція «світу протагоністів», що приходить на зміну Ялтинсько-Постдамській системі. В цьому новому світі Італія заявила про свою «глобальну відповідальність» як за конкретні регіони, так і за визначені процеси. У цьому зв'язку, необхідно зазначити футуристичну ідею Президента Італії К.А. Чампі щодо трансформації існуючого міжнародного права в «конституційне право народів», яке б виконувало роль глобальної проконституції⁷⁷.

Саме тому, сутність нової стратегічної концепції НАТО після Косовської кризи зводилася до того, що для закріплення міжнародної безпеки Північноатлантичний альянс не тільки мав брати на себе відповідальність управління кризами, а й виступати «протагоністом» діалогу та співробітництва між усіма країнами Євро-Атлантичного регіону з метою створення там платформи довіри⁷⁸.

Політика С. Берлусконі, що прийшов до влади у травні 2001 р., будувалась на співвідношенні приналежності Італії до НАТО та ЄС. Після атак терористів 11 вересня 2001 р. і початку війни в Афганістані, Берлусконі спрямував вектор італійської зовнішньої політики до атлантизму, тим самим компенсуючи неприязнь до нього особисто деяких європейських партнерів⁷⁹. Його уряд приєднався до Великобританії — головного союзника США та нових членів НАТО після терактів 11 вересня 2001 р., а потім здійснював активну підтримку США в Іраку.

Таким чином, європеїзм та атлантизм були та будуть присутні в італійській зовнішній політиці. Хоча, ці два вектори іноді і не були виразними через різноманітні внутрішні та зовнішні обставини, вони становлять основні два вектори, якими керувалася італійська зовнішня політика після «холодної війни».

Головною тенденцією визначеного періоду (1992–2001 рр.) для італійських політиків було прагнення підкреслити, що італійська національна ідентичність не може існувати без загальноєвропейської, оскільки вони доповнюють одна одну і нерозривно пов'язані.

Зазначений період ознаменувався багатьма змінами не тільки у зовнішній політиці Італії, а й у світі. Ймовірно тому С. Романо зазначав, що поєднання періоду постбіполярності та кінець Першої Республіки Італії поклали крах італійській зовнішній політиці, яку вона традиційно проводила протягом періоду «холодної війни».

Новий етап у зовнішній політиці Італії не завжди характеризувався узгодженістю дій урядів, що швидко змінювалися. Тому, зовнішня політика іноді була непослідовною та невизначеною. Відповідно, з одного боку, їй притаманні певна послідовність, а з іншого — змінність. Постійність виявлена у політиці Італії щодо ЄС, зокрема у її проінтеграційних настроях, у підтримці інституційних змін ЄС та загальній підтримці італійського народу інституцій ЄС. Послідовність виявляється й у ставленні Італії до компромісів, у лояльному відношенні до своїх союзників, але, водночас, й у прагненні дипломатичного діалогу під час конфліктів та проведенні самостійної політики у так званих «сірих зонах». Саме тому, до початку ХХІ століття Італія не вбачала, що між двома векторами її зовнішньої політики — атлантизмом та європеїзмом — може існувати певна напруга.

Змінністю у зовнішній політиці Італії можуть бути охарактеризовані відносини зі Сполученими Штатами, коли відповідно до правлячої партії в уряді, вони або посилювалися, або послаблювалися.

Обидва вектори слугували засобами впливу на двосторонні відносини зі Сполученими Штатами, а також важелем, за допомогою якого Італія хотіла здобути лідерство у процесі європейської інтеграції.

Вагоме місце в офіційній зовнішньополітичній ідеології Італійської Республіки вищезазначеного періоду займає переосмислення місця та ролі Італії у все більш інтегрованому Європейському Союзі. Не просто «в ім'я Італії», а «в ім'я Європи» стає своєрідним заклик до наслідування у зовнішньополітичних цілях.

Таким чином, самовизначення у якості «глобального протагоніста» та «політики присутності» покладено в основу сучасної загальнополітичної ідеології цієї країни. Це означає, що Італія по-новому позиціонуватиме себе не тільки щодо ЄС чи США, а й до інших міжнародних акторів.

- ¹ *Копійка В., Шинкаренко Т.* Європейський Союз: заснування і етапи становлення. — К.: Видавничий дім «Ін Юре», 2001. — 448 с.
- ² *Крушинський В.* Британська Європа чи європейська Британія. Великобританія в європейських інтеграційних процесах. — К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2003. — 214 с.
- ³ *Посельський В.* Європейський Союз: інституційні основи європейської інтеграції. — К., 2002. — 168 с.
- ⁴ *Погорська І.* США: місія здійснима? Праксеологія творення глобального світу. — К.: Грамота, 2009. — 504 с.
- ⁵ *Кандуба Т.Ю.* Атлантизм у зовнішній політиці урядів Тоні Блера: Автореферат на зд. наук. ст. канд. іст. н. Сп. 07.00.02. — Д.: ДНУ, 2010. — 21 с.
- ⁶ *Миронова М.* Трансформація відносин Європейського Союзу та США в пост-біполярний період: дис... канд. політ. наук: 23.00.04 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Інститут міжнародних відносин. — К., 2007. — 194 арк.
- ⁷ *Неприцький О.А.* Велика Британія та європейська інтеграція (90-ті рр. XX ст.) Автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.02. — Харк. нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна. — Х., 2003. — 20 с.
- ⁸ *Лозовицький О.С.* Франко-американські взаємовідносини як системний подразник розвитку військово-політичної стратегії п'ятої республіки Франції — Ел. Ресурс: http://www.experts.in.ua/baza/analytic/index.php?ELEMENT_ID=30696
- ⁹ *Стрежньова М.В.* Великобританія и Западная Европа: политические аспекты. — М.: Наука, 1988. — 188 с.
- ¹⁰ *Кузьменко А.* Інформаційно-психологічна війна епохи глобалізації // Юридичний журнал. — № 10. — К., 2008. — С. 24–30.
- ¹¹ *Халецька Л.* Франція в європейському інтеграційному процесі (кін. 1980–1990-ті рр.): Автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.02. — Київ. нац. ун-т ім. Т.Г. Шевченка. — К., 2001. — 19 с.
- ¹² *Віднянський С.В., Мартинов А.Ю.* Об'єднана Європа: від мрії до реальності. Історичні нариси про батьків-засновників Європейського союзу. — К.: ТОВ «Видавничий дім "Києво-Могилянська академія"». — С. 124.
- ¹³ *Кукотенко О.О.* Еволюція зовнішньої політики Італії в регіоні Близького Сходу й Середземномор'я у постбіполярний період // Наукові записки Вінницького держ. пед. універс-ту ім. М. Коцюбинського. Серія Історія. — 2009. — Вип. 16. — С. 42–46.
- ¹⁴ *Калитчак Р.Г.* Регіоналізм у європейських інтеграційних процесах. — Монографія — К.: Знання, 2007 — 303 с.
- ¹⁵ *Перепелиця Є.А.* Українсько-італійське міждержавне співробітництво в контексті європейської інтеграції (1991–2006 рр.): дис... канд. іст. наук: 07.00.02; НАН України, Інститут історії України. — К., 2007. — 225 арк.
- ¹⁶ *Саблук В.В.* Співробітництво між Італією та Україною у торговельно-економічній сфері: історичні витоки та засадничі параметри сучасності // Збірник наукових праць Гілея. — 2010. — Випуск 38. — С. 96–102.
- ¹⁷ *Дугин А.Г.* Основы геополитики (Часть 2. Современные геополитические теории и школы). — М.: Арктогея, 1997. — С. 104–110.
- ¹⁸ *Протопопов А.* Внешняя политика Италии после Второй мировой войны. — М, 1963. — 318 с.
- ¹⁹ *Арбатова Н.К.* Внешняя политика Италии. Процесс формирования и осуществления. — М.: Наука, 1984. — С. 44.

- ²⁰ Гантман В.И. Внешняя политика Италии на рубеже 70–80-х гг. — М., 1983.
- ²¹ США и Европа: перспективы взаимоотношений на рубеже веков / Уткин А.И., Приходько О.В., Смирнов П.Е., Давыдов Ю.П., Оберемко Т.В., Подлесный П.Т. — М.: Наука, 2000. — 192 с.
- ²² Арбатова Н. Внешняя политика Италии: процесс формирования и осуществления. — М., 1982. — С. 80.
- ²³ Троян В.С. Проблема європейської ідентичності в основних концепціях пан'європеїзму // Словянський вісник наукових праць. — Вип. 11. — Р., 2011. — С. 260–263.
- ²⁴ Коукер К. Сумерки Запада. — М.: МСПИ, 2000. — 272 с.
- ²⁵ Кейган Р. О рае и силе. — М.: РПЭ, 2004. — 159 с.
- ²⁶ Croci O. Not a zero-sum game: Atlanticism and Europeanism in Italian Foreign Policy // The International Spectator, Vol. 43, № 4, December 2008. — P. 137.
- ²⁷ Арбатова Н., Уткин С. Соотношение атлантизма и европеизма в ЕС в кн. Европеизм и атлантизм в политике стран Европейского Союза. — М.: ИМЭМО РАН, 2009. — С. 4.
- ²⁸ Brighi E. Europe, the US and the 'Policy of the Pendulum': The Importance of Foreign Policy Paradigms in the Foreign Policy of Italy (1989–2005) // International Spectator — № 2 — Pp. 278–297.
- ²⁹ Bonvicini, Gianni. 'Regional reassertion: The Dilemmas of Italy', in The Actors in Europe's Foreign Policy, — London: Routledge, 1996.
- ³⁰ Croci O. Italian Security Policy after the Cold War', Journal of Modern Italian Studies, № 8: 2 (2003), — Pp. 266–83.
- ³¹ Romano S. La politica estera italiana: un bilancio e qualche prospettiva', il Mulino 44, no. 1 (1995). — Pp. 63–70.
- ³² Santoro C.M. La politica estera di una media potenza: l'Italia dall'Unita ad oggi. — Bologna: Il Mulino, 1991. — 756 p.
- ³³ Cladi L. Domestic constraints vs. systemic pressure: Italy's Foreign Policy in Post Cold War Period // Paper presented at Political Studies Association Annual Conference, Panel title «Italian foreign policy since the end of the Cold War», Edinburgh, 30 March 2010. — 29 p.
- ³⁴ Brighi E. Europe, the US and the 'Policy of the Pendulum': The Importance of Foreign Policy Paradigms in the Foreign Policy of Italy (1989–2005) // International Spectator — № 2 — Pp. 278–297.
- ³⁵ Quaglia L. The Role of Italy in the European Union: between continuity and change // Southern Europe and the Balkans — № 9, 2007. — Pp. 24–36.
- ³⁶ Kritzinger S., Cavatorta F., Chari Raj S. Continuity and Change in the Italy's Parties position towards Europe: an Examination of Parties' Manifestos // Journal of European Public Policy. — № 11, 2006. — Pp. 954–974.
- ³⁷ L'Italia e la politica internazionale I a cura di Roberto Aliboni. Franco Bruni, Alessandro Colombo e Ettore Greco; Istituto Affari Internazionali, Istituto per gli Studi di Politica Internazionale — Ed. 2000. — Bologna: il Mulino, c2000. — 492 p.
- ³⁸ Croci O. The Americanization of Italian Foreign Policy // Journal of Modern Italian Studies. — № 10. — Pp. 10–26.
- ³⁹ Guerrieri P., Silvestri S. New Alliances, Governance of the International System and Italy's Foreign Policy Choices // International Spectator. — № 39:1, 2004. — Pp. 101–122.

- ⁴⁰ Delanty. *Inventing Europe: idea, identity, reality*. — London: Macmillan Press, 2002. — P. 9.
- ⁴¹ *Sonphil L.* Europeanism and Atlantism in Italian Foreign Policy: Focused on Continuity and Change // *The International Area Review*. — Vol. 10, № 1, Spring 2007. — P. 176.
- ⁴² Чубарьян А. Российский европеизм. — М.: ОЛМА-ПРЭСС, 2005. — С. 6.
- ⁴³ *Napolitano G.* Europa politica: il difficile approdo di un lungo percorso. — Roma: Donzelli Editore, 2003. — P. 69.
- ⁴⁴ *De Leonardis M.* Italy's Atlanticism between Foreign and Internal Politics // *Italy's Foreign and Security Policy after Cold War* — Madrid: UNISCI, 2011. — P. 19.
- ⁴⁵ *Nuti L.* Gli Stati Uniti e l'apertura a sinistra. Importanza e limiti della presenza americana in Italia. Rome and Bari: Laterza, 1999. — P. 676.
- ⁴⁶ *McCormick J.* Europeanism. — Oxford: Oxford University Press, — P. 14.
- ⁴⁷ *Romano S.* Guida alla politica estera italiana. Da Badoglio a Berlusconi. — 2 ed. — Milano, 2002. — P. 148.
- ⁴⁸ *Spotts F., Wieser T.* Italy, a difficult democracy. — Cambridge University Press, 1986. — P. 264.
- ⁴⁹ *Brogi A.* A question of self-esteem: the United States and the Cold War choices in France and Italy, 1944–1958. — New London: PRAEGER, 2002. — P. 22.
- ⁵⁰ *Lucia Qualia.* The role of Italy in the European Union // *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*. — № 9. Part II. — P. 141.
- ⁵¹ Европеизм и атлантизм в политике стран Европейского Союза. — М.: ИМЭМО РАН, 2009. — С. 68.
- ⁵² Европеизм и атлантизм в политике стран ЕС. — М.: ИМЭМО РАН, — С. 68.
- ⁵³ Rossi, Salvatore (1998): *La politica economica italiana 1968–1998*. — Roma-Bari, Laterza, — P. 94–97.
- ⁵⁴ *Romano S.* Guida alla politica estera Italian. Da Badoglio a Berlusconi. — 2 ed. — Milano, 2002. — P. 142.
- ⁵⁵ *Ottolenghi O.* http://www.ejpress.org/article/news/eu-israel_affairs/8874
- ⁵⁶ *Aliboni R.* Neo-Nationalism and Neo-Atlanticism in Italian Foreign Policy // *The International Spectator*. — № 38:1. — P. 84.
- ⁵⁷ *Aliboni R.* Il dibattito sulla politica europea di sicurezza e difesa // *L'Italia nella politica internazionale* — Roma: SIPI, 1993. — Pp. 142–154.
- ⁵⁸ *Pansa A.* The European Defence or Defence of Europe? // *The European Union in the 21st century*. — Brussels: CFES, 2009. — P. 164.
- ⁵⁹ The New Transatlantic Agenda. (http://ec.europa.eu/external_relations/us/docs/new_transatlantic_agenda_en.pdf)
- ⁶⁰ *Croci O.* Italian Security policy after the Cold War // *Global Security Governance*. — № 83, Kirchner and Sperling, P. 266.
- ⁶¹ *Howorth J.* Security and Defence Policy in the European Union. — New York: Palgrave, 2007. — P. 127.
- ⁶² Муромцева О. Двустороннее сотрудничество Италии и стран Средиземноморья // IX Международная конференция «ЛЮМОНОСОВ – 2002». — М.: МГУ, 2002. — С. 128–130.

⁶³ *Menotti R.* NATO's Mediterranean Dialogue Initiative: <http://www.nato.int/acad/fellow/97-99/menotti.pdf>

⁶⁴ *Larrabee S., Green J., Lesser I., Zanini M.* NATO's Mediterranean Initiative: Policy Issues and Dilemmas. — W.: RAND, 1998. — Pp. 25–27.

⁶⁵ *Jean C.* L'Italia e la sicurezza internazionale // IAI. — Roma: SIPI, 1994. — Pp. 63–79.

⁶⁶ *Croci O.* Not a Zero-Sum Game: Atlanticism and Europeanism in Italian Foreign Policy // *International Spectator*. Vol. 43, № 4. — P. 145.

⁶⁷ *Ando' S.* quoted in Nigro «In Somalia una Guerra dell'ONU». — Milano, 2002. — P. 126.

⁶⁸ *Croci O.* The Italian Intervention in Somalia // *Comando e controllo delle forze di pace ONU*. — Firenze. — Pp. 197–215.

⁶⁹ *Sciortino P.* The Albanian Crisis у книзи De Guttry, Pagani «La crisi albanese del 1997».

⁷⁰ *Dassu' M., Menotti R.* The ratification of NATO enlargement. — Conference: NATO Enlargement: The National Debates over Ratification), Brussels: NATO, Academic Forum, Web Edition (<http://www.nato.int/acad/conf/enlarg97>)

⁷¹ *Romano S.* Guida alla politica estera italiana. Da Badoglio a Berlusconi. — 2 ed. — Milano, 2002. — P. 272.

⁷² *Konomi A.* Papporto dall'Albania: aspettando un nuovo «principe» // *Limes in piu'*. — 1997. — Juigno; Kosovo, la guerra delle tombe // *Il Manifesto*. — 1998. — 6.08.

⁷³ *Gatti F.* Dai soldi dell'eroino le armi per il Kosovo // *Corriere della sera*. — 1998. — 11.07.

⁷⁴ *Селихова И.Ю.* Политика Италии в НАТО (цели, задачи, основные направления). Дисс. на соиск. ст. канд. полит. наук. — 23.00.04. — М., 2010. — С. 74.

⁷⁵ *Барабанов О.Н.* Италия после холодной войны: от средней державы к миру протагонистов. — М.: РОССПЭН, 2002. — С. 144.

⁷⁶ *Del Colle B.* E' sempre il tempo di negoziare // <http://www.stpauls.it/fc99/1399fc/1399fc22.htm>

⁷⁷ *Ciampi C.A.* Messaggio di fine anno agli Italiani. Palazzo del Quirinale, 31 dicembre 2001. http://ssai.interno.it/download/allegati1/instrumenta_16_01_ciampi.pdf.

⁷⁸ Ламберто Дини: В Италии уже давно созрело убеждение... // *Международная жизнь*. М., 2000. — № 5. — С. 3–11.

⁷⁹ *Европеизм и атлантизм в политике стран ЕС*. — М.: ИМЭМО РАН, 2009. — С. 78.

В данной статье проанализирована диалектика взаимосвязи атлантизма и европеизма, как приоритетных принципов во внешней политике Италии. Показаны особенности формирования и реализации итальянских национальных интересов на международной арене в условиях европейской интеграции и глобализации.

Ключевые слова: Италия, ЕС, НАТО, европеизм, атлантизм, внешняя политика, европейская интеграция

The article stipulates the dialectics of the Atlanticism and Europeanism correlation in the Italy's foreign policy being principal foreign policy's vectors. The article highlights the peculiarities of the Italian national interests formation and realization on the international arena taking into account the processes of European integration and globalization.

Key words: *Italy, EU, NATO, Europeanism, Atlanticism, Foreign Policy, European Integration*